

IMITATIE

IN HET ZUIDERZEEMUSEUM

Imitaties van marmer en hout zijn niet weg te denken in het Zuiderzeemuseum. In de schilderswerkplaats (EH-6) worden regelmatig demonstraties gegeven voor het schilderen van hout- en marmerimitaties. Ook in het Schildersmuseum (AM-6) ernaast worden deze imitatietechnieken getoond en uitgelegd. Dit is begrijpelijk, want in de negentiende eeuw en de vroege twintigste eeuw waren deze technieken erg in de mode; de panden in het Buitenmuseum zijn er volop van voorzien. Maar, waarom was men toen zo gek op deze schilderijen? En wie was ‘men’ eigenlijk: vissers, boeren, stadsmensen, of de elite? Laten we op zoek gaan naar antwoorden op deze vragen in het Buitenmuseum.

Schone schijn en mode

Opvallend is dat materiaalimitaties in de meest uiteenlopende panden in het Buitenmuseum terug te vinden zijn. Deze panden waren van vissers, boeren, stadsmensen én van de elite: iedereen hield van deze schilderijen.

Wel verschillen de imitatieschilderingen in kwaliteit, in het soort materiaal dat werd nagemaakt en ook de redenen om een schildering aan te brengen waren uiteenlopend. Arme vissers en boeren konden hun meubilair van naaldhout de uitstraling geven van kostbaar

notenhout. De gehoute linnenkast van het vissersgezin leek daarmee op de dure linnenkast met notenhouten fineer van de apotheker of onderwijzer in het dorp. Niet alleen kostbaar hout werd geïmiteerd; op dezelfde wijze kon met een goede imitatieschildering een naaldhouten schoorsteenmantel veranderen in een exemplaar van veel kostbaarder ‘hardsteen’. Aan schone schijn deden velen graag mee.

Sommige imitaties waren daarbij best creatief. Zo is in de panden Zoutkamp 6a en 6b nog een vloer te zien met ‘voetjesmarmer’. Dit is een decoratieve afwerklaag, die werd aangebracht door met verf aan de voetzolen voetafdrukken op de vloer achter te laten. Zo ontstaat een vlekkerig patroon dat doet denken aan kostbaar wortelnotenhout.

De mode van de elite of de hooggeplaatste dorpelingen werd in de gaten gehouden en overgenomen; zo nodig met behulp van imitatie. Dit is goed terug te zien aan een deur uit het midden van de negentiende eeuw,

Deze foto toont ‘voetjesmarmer’ op de vloer, eikenimitatie op de schouw en marmerimitatie op het onderstel van de kachel. ZK-6

SCHILDERINGEN VAN SCHONE SCHIJN

Laura Roscam Abbing

Glas kamerdeur Grootebroek

die afkomstig is uit een boerderij in Grootebroek en die zich nu in het museumdepot bevindt. De deur heeft een ruit, die gedecoreerd lijkt te zijn met de glastechnieken 'etsen' en 'brandschildering', die onder het rijkere deel van de bevolking in Nederland erg in trek waren. De boer die de deur bezat kon die niet betalen en imiteerde deze technieken met behulp

van papier tussen twee glasplaten. Dezelfde soort uitstraling, maar dan voor een fractie van het bedrag dus. Dergelijke imitaties van glastechnieken zijn inmiddels zeldzaam. Wat wel nog veelvuldig is terug te vinden, zijn imitatieschilderingen van eikenhout. Het was in brede kring mode om alle betimmering en alle deuren in een kamer te voorzien van een imitatieschildering van eikenhout. Deze schilderingen zijn doorgaans geen goede imitaties, want je moet kunnen zien dat het een schildering is; juist die schilderingen waren immers modieus. De schilderingen zorgden voor een modieus beeld en eenheid in de kamer.

Mode wordt traditie

Soms gaat een modeverschijnsel zo lang mee en wordt het zo breed gedragen dat het een traditie wordt. Zo is de marmerimitatieschildering opgenomen in de volkskunst van met name Hindeloopen en Marken. Marmerschilderingen zijn niet weg te

Alle betimmering eikenimitatie VD-2

denken van het beschilderd meubilair en de betimmering van deze plaatsen. Zo omlijsten 'marmeren randjes' de religieuze voorstellingen of bloemvlakken van Marker kasten of bedstedewanden. In Hindeloopen gaat men nog wat verder door binnen een enkele deur of bedstedetrapje alle mogelijke 'marmersoorten' met elkaar te combineren in randjes, richeltjes en paneeldelen. Dat met deze marmer-schilderingen niet gepoogd wordt om op realistische wijze marmer te imiteren, blijkt uit de grote mate van abstractie van de schilderingen en de ongebruikelijke vormen van het gemarmerde materiaal. Er wordt dan ook geen echt marmer geïmiteerd maar een patroon geschilderd dat geïnspireerd is op een marmerimitatie.

Technische trucjes

Ook in de panden van meer welgestelde burgers zijn imitatie-schilderingen te vinden. Zij zijn daar niet aangebracht om op goedkope wijze een kostbaar materiaal te imiteren, maar eerder om technische redenen. Op sommige plaatsen is marmer technisch gezien niet goed toe te passen, omdat het te hoog geplaatst moet worden, te zwaar is of de vorm in dat materiaal niet te vervaardigen is. Een mooie imitatieschildering kan dan toch de eenheid bewaren of het gewenste materiaal tonen. Zo is het dek van het chique plezierbootje in de schepenhalmarmerd. Verder is het voorzien van chique houtsoorten, die strak in de lak dienden te zijn.

Het onderhoud van lak en slijtgrage marmerimitatie moet een forse kostenpost zijn geweest. Dit is dan ook niet gedaan uit kostenbesparing: echt marmer zou voor een dergelijk klein bootje erg zwaar zijn geweest. Materiaalimitatie kan daarnaast handige, technische nieuwigheden in een klassiek jasje steken, waardoor het wat beter past bij de conservatieve smaak. Zo kan een terracotta decoratie veranderen in een stucornament en een stalen deur lijkt dan te zijn gemaakt van hout. Moderne gemakken met een traditioneel voorkomen. Imitatieschilderingen hadden nog andere voordelen voor de meer welgestelden. Zo kon niet alleen een materiaal geïmiteerd worden, maar ook ruimtelijkheid en reliëf. In het

Marmerrandjes op Hindelooper kamerdeur

Bootje in Schepenhalm

Amsterdamse Huis zijn interieur- delen van de rijkere te zien, waarin dit is gebeurd. Zo is op een kamer- betimmering uit Oudeschild niet alleen een marmerimitatie aangebracht in een mozaïekpatroon van allerlei kostbare marmersoorten, ook is hier nog een fantastisch uitzicht geïmiteerd! In een zwierige, krullerige lijst prijkt roman- tisch zicht op rustig vaarwater met een begroeide waterkant, een zeilboot in de verte en de opkomende zon. De eigenaar heeft hiermee niet alleen het materiaal van zijn kamerbetimmering veranderd in kunstig marmer, zelfs het huis is 'verplaatst' naar een idyllische omgeving aan het water met een eeuwigdurende zonsopgang. Een ander staaltje imitatie is te zien op een schoorsteenstuk uit Enkhuizen, dat een grisaille toont. Grisailles zijn trompe-l'oeil schilde- ringen, oftewel 'oogbedriegers'. Ze suggereren reliëf dat er eigenlijk niet is en imiteren stucdecoraties. Het maken van een goede grisaille was een vak apart en was kostbaar om te laten doen. Er werd bijvoorbeeld rekening gehouden met de lichtinval om de geschilderde schaduwen zo natuurgetrouw mogelijk te maken. Want wie zich heeft laten bedotten is daarna extra onder de indruk en dat was natuurlijk precies de bedoeling: imponeren. Oftewel: in alle lagen van de bevolking hield men van de schone schijn van imitatieschilderingen en in het museum zijn deze schilderijen dan ook nog volop terug te vinden.

Kamerbetimmering uit Oudeschild

Grisaille op een schoor- steenstuk uit Enkhuizen